96-9-RE

CAUSA 96-9-RE

Número de registre: 150-1996. Recurs d’empara

SENTÈNCIA DEL DIA 13 DE MARÇ DE 1997

BOPA núm. 21, del 19 de març de 1997

En nom del Poble Andorrà,

El Tribunal Constitucional,

Atès l’escrit presentat i registrat al Tribunal Constitucional el dia 20 de desembre de 1996 pel Ministeri Fiscal, mitjançant el qual interposa recurs d’empara contra la sentència de data 29 de novembre de 1996, dictada per la Sala Civil del Tribunal Superior de Justícia, en la causa TSJC 097/96 mitjançant la qual, donant lloc en part al recurs d’apel·lació formulat per la Sra. Matilde Font Cabanes, ratificant la fermesa per cosa jutjada de la incompetència de jurisdicció i admetent parcialment la demanda, declara la nul·litat de ple dret dels arbitratges familiars atorgats en escriptures de data 1 de juny de 1978 i de data 16 de desembre de 1994, i desestima la resta de les pretensions de la demandant,

Atès que el Ministeri Fiscal sol·licita al Tribunal Constitucional que “... tenint per formulat recurs d’empara (...) per presumpta vulneració del dret a la jurisdicció, dret a la defensa i dret al procés degut (...) i (...) dicti sentència en la qual atorgant l’empara sol·licitada es decreti la nul·litat de la referida sentència, retrotraient les actuacions al moment processal anterior a dictar-se la mateixa, devent-se limitar la resolució de l’esmentat Tribunal en aquest tràmit, a resoldre sobre el recurs d’apel·lació formulat en el procediment incidental”,

Vista la Constitució, especialment els articles 10, 41.2, 98 c) i 102,

Vista la Llei qualificada del Tribunal Constitucional, especialment el títol IV, capítol sisè,

Vist el Decret d'1 de maig de 1922, regulador del procediment ordinari, especialment els articles 1 a 5,

Vista la Llei transitòria de procediments judicials, especialment els articles 68 a 76 i, 81 i 86,

Vist l'aute del Tribunal Constitucional de 17 de gener de 1997, que va admetre a tràmit, amb efectes suspensius, en relació amb la sentència impugnada, el recurs d'empara interposat pel Ministeri Fiscal, en que són codemandants ambdues parts litigants,

Vist l'escrit presentat i registrat al Tribunal Constitucional, el dia 20 de desembre de 1996, per la representació processal del Sr. Jordi Font Cabanes i de la Sra. Teresa Rossell Palau,

Vist l'escrit presentat i registrat al Tribunal Constitucional el dia 7 de gener de 1997, per la representació processal de la Sra. Matilde Font Cabanes,

Vista la còpia del recurs d'apel·lació interposat per la representació processal de la Sra. Matilde Font Cabanes i la còpia de la sentència recorreguda,

Vistes les al·legacions formulades, dintre de termini, pel Ministeri Fiscal i per ambdues parts codemandants,

Vistes les conclusions formulades, dintre de termini, pel Ministeri Fiscal i per ambdues parts codemandants,

Escoltat l'informe del magistrat ponent, Sr. Joan Josep López Burniol,

Antecedents:

Primer

1. Amb data 20 de desembre de 1995, la representació processal de la Sra. Matilde Font Cabanes presentà demanda davant de la Batllia exercitant les accions de nul·litat de laudes arbitrals, la nul·litat de donació, la revocació de donació i declarativa de domini pel procediment civil ordinari contra els consorts Sr. Jordi Font Cabanes i Sra. Teresa Rossell Palau.

2. Amb data 24 de gener de 1996, la representació processal dels consorts Sr. Jordi Font Cabanes i Sra. Teresa Rossell Palau, sense contestar la demanda, formulà excepcions dilatòries.

3. Amb data 8 de maig de 1996, la Secció Civil del Tribunal de Batlles dictà aute en el qual estimava parcialment les excepcions de cosa jutjada i d'incompetència de jurisdicció al·legades per la part demandant i desestimava la resta d'excepcions formulades pel que fa a la nul·litat de ple dret dels arbitratges familiars impugnats.

4. Amb data 16 de juliol de 1996, la representació processal de la Sra. Matilde Font Cabanes formulà recurs d'apel·lació contra l'aute incidental dictat per la Secció Civil del Tribunal de Batlles, sol·licitant que es desestimessin íntegrament les excepcions dilatòries i que s'ordenés la continuació del litigi, tot al·legant en les seves conclusions:

a) Que la resolució recorreguda és incongruent per contradicció interna del pronunciament, ja que no és possible desestimar les excepcions dilatòries oposades al punt primer de la pètita de la demanda (nul·litat dels arbitratges) i estimar les de cosa jutjada i d'incompetència de jurisdicció respecte dels altres punts del petitum.

b) Que la jurisdicció és competent per conèixer la impugnació dels arbitratges per qüestions de fons i no sols per qüestions de forma.

c) Que mai serà possible remetre novament la qüestió als àrbitres.

5. Amb data 11 de setembre de 1996, la representació processal dels consorts Sr. Jordi Font Cabanes i Sra. Teresa Rossell Palau contestà el recurs formulat per la part adversa sol·licitant la confirmació en tots els seus punts de l'aute recorregut de la Secció Civil del Tribunal de Batlles.

6. Amb data 29 de novembre de 1996, la Sala Civil del Tribunal Superior de Justícia dictà sentència en què donà lloc en part al recurs d'apel·lació i, ratificant la fermesa per cosa jutjada de la incompetència de jurisdicció, fundada en la prèvia i voluntària acceptació de l'arbitratge familiar, declarà la nul·litat de ple dret dels laudes atorgats en escriptures públiques de dates 1 de juny de 1978 i 16 de desembre de 1994, dictats a iniciativa del Sr. Jordi Font Cabanes, de forma absolutament unilateral, sense la més mínima participació de la Sra. Matilde Font Cabanes. La sentència es fonamenta en la força obligatòria dels actes propis, en el principi d'immutabilitat de tot allò que queda resolt en un pronunciament consentit i ferm, i respecte al fet que els laudes poden ésser sotmesos al control dels tribunals pel que fa a la seva estructura formal, però sense entrar en el fons, que resta reservat al coneixement dels àrbitres.

7. Amb data 6 de desembre de 1996, la representació processal de la Sra. Matilde Font Cabanes sol·licità al Ministeri Fiscal la interposició de recurs d'empara; amb data 9 de desembre de 1996, els consorts Sr. Jordi Font Cabanes i Sra. Teresa Rossell Palau van sol·licitar al Ministeri Fiscal la interposició de recurs d'empara.

Segon

Amb data 20 de desembre de 1996, el Ministeri Fiscal, donant curs a les sol·licituds d'interposició de recurs d'empara presentades respectivament per la Sra. Matilde Font Cabanes i els Srs. Font Palau, va interposar recurs d'empara sol·licitant "que es decreti la nul·litat de la referida sentència, retrotraient les actuacions al moment processal anterior a dictar-se la mateixa, devent-se limitar la resolució de l'esmentat Tribunal, en aquest tràmit, a resoldre sobre el recurs d'apel·lació formulat en el procediment incidental". Els seus arguments es concreten en les afirmacions següents:

1. "La Sala Civil del Tribunal Superior de Justícia, en el tràmit del recurs d'apel·lació interposat contra l'aute incidental, dicta sentència en què decideix sobre el fons de la qüestió plantejada (...), impedint al defendent al·legar i demostrar en el procés els seus drets i interessos perquè li siguin reconeguts, en l'exercici de l'indispensable principi de contradicció, i així mateix impedeix a la part demandant proposar i formular proves així com conclusions respecte de la seva pròpia pretensió principal".

2. "En dictar-se l'esmentada sentència en el tràmit d'un recurs sobre un incident, i sense que hagi estat debatuda la qüestió en el plet principal, amb total inobservància dels tràmits processals, suposa

(...) vulneració del dret a la jurisdicció, a la defensa i al procés degut".

Tercer

Amb data 20 de desembre de 1996, la representació processal del Sr. Jordi Font Cabanes i de la Sra. Teresa Rossell Palau presenta, davant d'aquest Tribunal, un escrit sol·licitant que es declari la inconstitucionalitat parcial i la nul·litat parcial de la sentència recorreguda "... en aquella part en què es declaren nuls els (pretesos) arbitratges familiars atorgats en escriptures notarials de l'1 de juny de 1978 i del 16 de desembre de 1994; (...) es declari que (...) s'han lesionat els drets constitucionals a la jurisdicció, a la defensa i al procés degut en perjudici dels Srs. Jordi Font Cabanes i Teresa Rossell Palau; (i) es protegeixin jurisdiccionalment els drets a la jurisdicció, a la defensa i al procés degut i es reposin als Srs. Jordi Font i Teresa Rossell (...) en la plenitud dels seus drets". El seu argument fonamental és aquest: "... la sentència dictada pel Tribunal Superior ha resolt definitivament el plet, (...) resolent totes les pretensions plantejades per demanda (així s'especifica en el Sisè Fonament de Dret de la Sentència...) alguna de les quals no ha estat objecte d'apel·lació, ni, per tant, de discussió controvertida per ambdues parts. Sentència que dóna per finalitzat el judici, sense permetre la possibilitat d'entrar en el fons d'aquella única qüestió que no ha estat discutida en igualtat de condicions, perquè no ha estat ni tan sols objecte de debat. Tot el que ha donat lloc a la vulneració dels drets a la jurisdicció, a la defensa i a un procés degut, reconeguts tots ells en l'article 10 de la Constitució".

Quart

Amb data 7 de gener de 1997, la representació processal de la Sra. Matilde Font Cabanes presenta, davant d'aquest Tribunal, un escrit sol·licitant que "... es declari infringit l'article 10 de la Constitució, i reconegui el dret d'aquesta part a obtenir una resolució sobre la demanda en tota la continència de la causa, és a dir, que pronunciant-se sobre la nul·litat dels arbitratges s'extregui la conseqüència de tal nul·litat en el sentit que les peticions deduïdes en la demanda han d'ésser jutjades per la jurisdicció pública i per la via judicial civil". Els seus arguments principals són:

1. "La conseqüència de fer desplegar els efectes de la cosa jutjada (...) sobre la totalitat de les peticions objecte de la demanda de 1996, és la vulneració de l'article 10 de la Constitució quant impedeix a la hereva, senyora Matilde Font, fer jutjar per la jurisdicció pública allò que: a) no ha estat mai objecte de judici; b) no pot ésser objecte de judici arbitral (...) perquè s'hi oposa formalment el nostre dret".

2. "El nostre dret és tal que quan un arbitratge és anul·lat per irregularitats greus, en no ésser repetible, la competència sobre el fons queda atribuïda a la jurisdicció pública estatal".

Cinquè

Amb data 27 de gener de 1997, la representació processal de la Sra. Matilde Font Cabanes presentà un escrit d'al·legacions manifestant que:

1. "No s'ha de confondre la possibilitat d'al·legar i provar (que els Srs. Font Rossell varen tenir ...) amb la insuficiència d'al·legació i prova: no poden ara al·legar indefensió".

2. "I els Srs. Jordi Font i Teresa Rossell no han estat en indefensió sinó que ells mateixos han limitat la continència i consistència de les seves pròpies al·legacions i peticions sobre la qüestió de la nul·litat dels arbitratges en el moment que van escollir de fer-les ...".

Sisè

Amb data 28 de gener de 1997, la representació processal dels Srs. Font Rossell presentà un escrit d'al·legacions manifestant:

1. "Aquesta part considera que s'ha produït aital vulneració, dels drets fonamentals a la jurisdicció, a la defensa i al procés degut (art. 10 de la Constitució), doncs la resolució dictada pel Tribunal Superior de Justícia posa fi, no sols a la qüestió incidental entaulada per aquesta part, sinó també a la qüestió principal que encara no ha estat objecte de discussió entre ambdues parts litigants".

2. "Dita qüestió, com la resta, fou objecte de les excepcions formulades amb caràcter dilatori, però foren desestimades en primera instància, essent així que els consorts Srs. Jordi FONT CABANES i Teresa ROSSELL PALAU no han tingut, encara, l'oportunitat de contradir aquella petició de la contrapart, ni han aportat en cap moment processal proves respecte a aquella qüestió, ni tan sols han al·legat res quant a la validesa o nul·litat dels arbitratges familiars de constant referència".

Setè

Amb data 28 de gener de 1997, el Ministeri Fiscal presentà un escrit donant per reproduïdes en tràmit d'al·legacions totes les efectuades en l'escrit d'interposició del recurs.

Vuitè

Amb dates 11 de febrer de 1997, el Ministeri Fiscal i la representació processal de la Sra. Matilde Font Cabanes, i 13 de febrer de 1997, el Sr. Jordi Font Cabanes i la Sra. Teresa Rossell Palau, van formular escrits de conclusions en què reiteren substancialment tot allò que fou al·legat i argumentat en els precedents escrits presentats davant del Tribunal Constitucional.

Fonaments jurídics:

Primer. Delimitació de la qüestió plantejada.

Del contingut dels autes objecte del present recurs d'empara constitucional resulta que, després de la interposició de la demanda davant la Batllia, la part defenent -sense contestar-la- va plantejar una sèrie d'excepcions dilatòries que portaren a l'obertura d'un incident per resoldre-les.

Tramitat l'incident, la Secció Civil del Tribunal de Batlles dictà aute estimant la concurrència de les excepcions d'incompetència de jurisdicció i de cosa jutjada respecte de quatre de les pretensions formulades en la demanda, i es van desestimar totes les excepcions oposades respecte a la primera pretensió (nul·litat dels arbitratges).

En conseqüència: en no ésser acceptades les excepcions dilatòries respecte a aquesta pretensió, la nul·litat dels arbitratges havia d'ésser objecte de debat i discussió en el plet principal.

No obstant això, recorregut -en aquesta mateixa fase incidental- l'aute de la Secció Civil del Tribunal de Batlles, la Sala Civil del Tribunal Superior ha dictat una sentència en què decideix sobre el fons de la pretensió formulada com a primera en la demanda (nul·litat dels arbitratges) -qüestió sobre la qual no s'havien admès les excepcions plantejades-, i sense pronunciar-se sobre la deducció de les conseqüències de la nul·litat sol·licitades per la demandant: competència exclusiva i excloent de la jurisdicció pública per entendre del fons de la qüestió.

S’ha de remarcar, per tant, que -en decidir- la Sala Civil del Tribunal Superior de Justícia ho ha fet:

a) Sense pronunciar-se, de forma completa, sobre tots els punts del petitum.

b) Sense que la pretensió de nul·litat dels arbitratges hagi estat objecte de debat i discussió prèvia, a través del seguiment de totes les fases processals establertes, a fi de determinar -entre altres punts subjectes a debat- les conseqüències d’una hipotètica declaració de nul·litat dels arbitratges.

c) I sense que la part defenent hagi contestat ni pogut contestar a la demanda en aquest punt, ni hagi disposat de cap possibilitat per debatre, amb al·legacions i proves, sota el principi de contradicció.

En resum, la qüestió que es planteja és aquesta: És possible resoldre parcialment sobre el fons, en via incidental, sense que ambdues parts hagin disposat d’iguals possibilitats per al·legar i provar tot el que cal als seus interessos?

De totes les qüestions implícites en aquesta pregunta, no és procedent entrar a considerar la primera -possibilitat de resoldre sobre el fons en via incidental-, sinó tan sols sobre les altres dues:

1. El dret a obtenir un pronunciament complet de la justícia.

2. La prohibició constitucional de la indefensió.

Segon. En relació amb el dret a obtenir de la jurisdicció una decisió completa fonamentada en dret.

El dret d’accés a la justícia és el fonament de tota la resta de drets que protegeix el dret fonamental a la protecció judicial i sense indefensió. I, per això, el tribunal competent que denega a un ciutadà una sentència que es pronunciï sobre totes les peticions de l’actor fa inútil tota la resta de les garanties processals contingudes en l’article 10 de la Constitució, en què “reconeix el dret a la jurisdicció”, com un dret general o dret font del qual deriven tots els drets continguts en l’article 10 apartats primer i segon.

Aquest precepte constitucional reconeix a tots els ciutadans el dret a la jurisdicció, és a dir, a promoure l'activitat jurisdiccional sobre les pretensions deduïdes; amb el benentès que aquesta decisió no ha d'ésser necessàriament favorable a les pretensions de l'actor, ja que encara que recaigui normalment sobre el fons de la litis, pot ser que no entri en aquest mateix fons per diverses raons, com -per exemple- no considerar-se competent.

Ara bé, no és conforme a dret que un tribunal dicti una sentència incompleta, i deixi de pronunciar-se sobre algunes de les pretensions deduïdes, sigui en el sentit que sigui. El que no és possible, de cap manera, és el silenci.

En el present recurs d'empara, una de les parts afirma, amb raó, que el Tribunal Superior "tot i admetre les nul·litats dels arbitratges (...) omet d'entrar a jutjar sobre les peticions que aquesta part formulà en la demanda:

- Extinció de la via arbitral després de l'anul·lació dels laudes.

- Inidoneïtat futura dels mateixos àrbitres que han jutjat".

Resulta, per tant, que el Tribunal Superior, tot i haver jutjat sobre la nul·litat dels arbitratges i haver-la declarat, no s'ha pronunciat sobre les conseqüències que la demandant sol·licitava que s'extraguessin de la nul·litat: l'extinció de la via arbitral i la consegüent obertura de la jurisdicció pública per jutjar tot el contingut de la causa.

En definitiva, el dret a la protecció judicial no empara l'obtenció de pronunciaments judicials conformes amb les peticions o interessos de les parts; però sí que empara l'obtenció d'un pronunciament exprés -sigui el que sigui- sobre totes les qüestions integrades en el petitum.

La manca d'un pronunciament complet comporta incórrer en un tipus d'incongruència: la incongruència omissiva, que té transcendència constitucional i és susceptible d'emparament, perquè suposa una falta de protecció judicial.

En conclusió, s'ha de declarar -deixant de banda la qüestió de si un procediment incidental és o no és el lloc adequat per conèixer del fons d'una litis- que, si un tribunal decideix entrar en el fons i dictar sentència, ho ha de fer de forma congruent; és a dir, pronunciant-se sobre tots els punts sotmesos a la seva jurisdicció.

Tercer. Sobre la prohibició constitucional d'indefensió.

L'article 10 de la Constitució no tan sols proclama el dret de tots els ciutadans a la protecció de jutges i tribunals, en l'exercici dels seus drets i interessos legítims, sinó que disposa que "Es garanteix a tothom el dret a la defensa". La protecció judicial plena ha d'ésser una protecció judicial sense indefensió.

El concepte d'"indefensió" constitueix, doncs, una de les claus en la configuració de les garanties del procés d'acord amb la Constitució. Ara bé, el concepte constitucional d'"indefensió" no coincideix exactament amb la figura processal de la "indefensió", ja que la "indefensió" no es produeix constitucionalment, si la situació en què es troba el ciutadà és resultat d'una actitud voluntàriament adoptada per ell mateix, o bé li és imputable per falta de la necessària diligència.

Així, per tant, la prohibició d'indefensió implica el respecte a l'essencial principi de contradicció, de manera que els contendents, en posició d'igualtat, disposin de les mateixes oportunitats d'al·legar i provar tot el que estimin convenient amb vista al reconeixement judicial de les seves tesis. Per això, una indefensió constitucionalment rellevant no té lloc sempre que es vulneri qualsevol norma processal, sinó tan sols quan amb aquesta vulneració es provoquen conseqüències pràctiques consistents en la privació del dret de defensa i en un perjudici real i efectiu dels interessos de l'afectat per la indefensió.

En el present recurs, una de les parts al·lega amb raó que "s'ha negat a aquesta part la possibilitat d'intervenir amb al·legacions i proves sota el principi de contradicció i obtenir una resolució fonamentada en dret (favorable o no)".

En efecte, el Decret d'1 de maig de 1922 sobre procediment per l'administració de justícia, regulador del procediment ordinari, prescriu en el seu reformat article segon: "Podran els litigants contestar, replicar i duplicar en la forma acostumada, ja sigui en una o diferents sessions, a elecció del litigant a qui correspongui, i el ponent de la secció civil del Tribunal de Batlles procurarà que quedin ben clars els termes del debat".

I, en contravenció d'aquesta norma i de les altres concordants, la Sala Civil del Tribunal Superior de Justícia, en el tràmit del recurs d'apel·lació interposat contra l'aute incidental, dictà sentència -tal com resulta dels fets- en què decidí sobre el fons de la qüestió plantejada en la primera pretensió de la demanda (nul·litat dels arbitratges familiars), en què s'impedí al defenent al·legar i demostrar en el procés els seus drets i interessos perquè li fossin reconeguts, en l'exercici de l'indispensable principi de contradicció, i en què s'impedí, així mateix, a la part demandant proposar i formular proves i conclusions respecte a la seva pròpia pretensió principal.

En conseqüència -tal com ho demana el Ministeri Fiscal- en dictar la seva sentència en el tràmit d'un recurs sobre un incident, sense que hagi estat debatuda la qüestió en el plet principal, amb inobservança dels tràmits processals, la Sala Civil del Tribunal Superior de Justícia ha vulnerat el dret a la jurisdicció, el dret a la defensa i el dret al procés degut.

DECISIÓ:

En atenció a tot el que s'ha exposat, el Tribunal Constitucional, per l'autoritat que li confereix la Constitució del Principat d'Andorra,

HA DECIDIT:

1. Atorgar l'empara sol·licitada pel Ministeri Fiscal, estimant íntegrament la seva demanda, i per ambdues parts codemandants.

2. Declarar infringit el dret a la jurisdicció, el dret a la defensa i el dret al procés degut reconeguts per l'article 10 de la Constitució.

3. Anul·lar la sentència de la Sala Civil del Tribunal Superior de Justícia, de 29 de novembre de 1996.

4. Reconèixer el dret dels recurrents davant de la Sala Civil del Tribunal Superior de

Justícia a obtenir una resolució congruent sobre l'assumpte objecte del present recurs.

5. Retrotreure les actuacions processals al moment processal anterior a dictar-se la sentència anul·lada.

6. Publicar la present sentència, d'acord amb el que disposa l'article 5 de la Llei qualificada del Tribunal Constitucional, al Butlletí Oficial del Principat d'Andorra.

I així, per aquesta la nostra sentència, que ha de ser notificada al Ministeri Fiscal, al president del Tribunal Superior de Justícia, al president de la Batllia, a la representació processal dels Srs. Jordi Font Cabanes i Teresa Rossell Palau i a la representació processal de la Sra. Matilde Font Cabanes, ho pronunciem, manem i signem, a Andorra la Vella, el dia tretze de març de mil nou-cents noranta-set.

François Luchaire

Miguel Ángel Aparicio Pérez

President

Vicepresident

Pere Vilanova Trias

Joan Josep López Burniol

Magistrat

Magistrat